

PREDSTAVITEV DELA IN RAZVIJANJE ODNOSOV Z OSEBAMI Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU

Boštjan Kotnik

O USMILJENJU (NAJPOGOSTEJŠE ČUSTVO, KI NAS PREVEVA OB BEŽNEM, POVRŠNEM STIKU Z OSEBAMI Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU)...

Družbeno ukoreninjene predstave o osebah s posebnimi potrebami ustvarjajo percepcijo, ki se v vsakdanjem življenju pogloblja in ustvarja distanco, strah in odklonilnost, s katero se ljudje zaščitijo pred neznanim. Brez dejanskih osebnih izkušenj se ustvarjajo domneve, miti in prepričanja v ljudeh, ki posledično le poglobljajo njihova neizkustvena in stereotipna mnenja in stališča. Le-ta so pogosto povezana s pomilovanjem in usmiljenjem, vendar z željo, da se ne dotaknejo njihovega sveta, celo tako, da se ne umeščajo v »njihov« svet. Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami so populacija, ki so iz družbenega vidika ukalupljeni v strokovno institucionalizirano okolje, iz vidika medijskega prikazovanja pa poteka množična komunikacija o njih s pristopom usmiljenja, pomoči in prikazovanja odvisnosti (J. Kotnik 2016). Ljudje jih pogosto tako tudi dojemajo, do otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami čutijo usmiljenje, percipirajo jih kot odvisne od drugih, trpeče (in trpeče njihove svoje), najboljšo oskrbo zanje vidijo v profesionalcih, ki z njimi »znajo delati« in je tovrstno okolje in podpora zanje najboljša. Ne vprašajo se o njihovih potrebah, željah, razvoju in potencialu. Mediji ključno sooblikujejo naša stališča in percepcijo do oseb s posebnimi potrebami. Preko dobrodelnih medijskih kampanj še poglobljamo dejavnik usmiljenja in razmejitev mi-oni (Zaviršek 2000, Nastran Ule 1997). Rousseau sicer govori o usmiljenju kot o naravnem čustvu, ki v vsakem posamezniku umirja delovanje samoljubja in s tem pripomore k ohranjanju vrste. Usmiljenje nas vodi, ne da bi pomišljali, da pomagamo tistim, ki trpijo in v naravnem stanju stopi na mesto zakona zapiše, vendar ima seveda izključno v mislih neposredno interakcijo, izkustvo s trpečim oz. trpečimi.

KAJ PRAVIJO STROKOVNJAKI IN RAZISKAVE O OSEBNIH ZNAČILNOSTIH OSEB Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU...

V okviru obeh slovenskih raziskav, povzeto po »Kako osebnost otrok z motnjo v duševnem razvoju opisujejo njihovi starši?« (Blanka Colnerič* in Maja Zupančič, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo o osebnostnih značilnostih) v (Colnerič in Zupančič, 2005; Petrič idr., 2010), ugotavljamo razlike v zaznani izraznosti specifičnih osebnostnih potez med normativnimi otroki ter otroki s posebnimi potrebami. Slednje so njim pomembne odrasle osebe v povprečju ocenile kot bolj antagonistične in socialno plašne ter kot manj usmerjene k dosežku, dejavne, ugodljive, inteligentne in odprte do izkušenj. Posameznike z lažjo MDR (LMDR) so odrasli v primerjavi z normativnim vzorcem in vzorcem, v katerem so prevladovali otroci s cerebralno paralizo in so bili v povprečju tudi nekaj let mlajši, opisali tudi kot manj uvidevne, organizirane, družabne in nagnjene k pozitivnem čustvovanju ter bolj odkrenljive, nagnjene k negativnem čustvovanju, boječnosti in negotovosti. Otroci z MDR imajo težave tudi na področju socialnega vedenja: izražajo moteče in socialno nezrelo vedenje in težje nadzorujejo impulze, njihovo vedenje je manj prilagojeno, manj kompetentno ter z več težavami ponotranjanja in

pozunanjanja kot pri podobno starih normativnih otrocih (Colnerič in Zupančič, 2007; Lardieri, Blacher in Swanson, 2000). S. De Pauw in Mervielde (2010) sta izvedla metaanalizo 32 raziskav, v katerih so avtorji uporabljali vprašalnike temperamenta ali osebnosti za opis otrok z avtizmom (tudi z MDR). Otroci z avtizmom so bili v povprečju nižje ocenjeni pri družabnosti, vestnosti in občutljivosti kot normativni otroci ter višje pri nesprejemljivosti in negativnemu čustvovanju (pogosteje izražajo negativna čustva, vendar so ta manj intenzivna v primerjavi z normativnimi otroki). Otroci z MDR izražajo tudi več impulzivnosti (Čubej, 1995), neprilagojenega vedenja (težave ponotranjenja in pozunanjenja), nižjo raven socialne kompetentnosti in splošne prilagojenosti (Colnerič in Zupančič, 2007) v primerjavi z njihovimi normativnimi vrstniki.

INKLUZIJA – UTOPIČNA IDEOLOGIJA ALI ZGOLJ TRD PROCES HUMANIZACIJE DRUŽBE

Če se navežemo na tri dimenzije inkluzije po Sipersteinu in Parkerju (2008), »fizična integracija, izobraževalna ali delovna integracija ter socialna integracija«, je kljub odporom prva relativno enostavno dosegljiva (zakonodajna raven). Druga pa je tako ali tako odvisna le od ustreznih prilagoditev in modifikacij programov (odprt in enovit kurikulum ali socialno podjetje z integrativnimi delovnimi mesti pod posebnimi pogoji) ter ustrezna usposobljenosti in motiviranost pedagogov, mojstrov, uslužbencev itd. Bolj fluidna je socialna integracija, kjer mora pasti ločnica med hendikepom in normalnostjo, med MI-ONI in ki šele prinaša polno vključenost v družbo..

»Rezultati ustreznosti in učinkovitosti inkluzije, ki so se pokazali na populaciji učencev z motnjami v duševnem razvoju in vzporedno na učencih z značilnim razvojem, so kmalu pokazali, da uspešnost inkluzije na izvedbeni ravni ni odvisna samo od zakonodaje, metodike ali učnih tehnologij, pač pa od vrednot in prepričanj.« (Clegget 2008, Kantor in Lowe 2007, Sailor v Rovšek 2010) To tezo potrjujeta s svojimi inkluzivnimi kazalniki na področju šolskega polja tudi Booth in Ainchow, ko poskušata vplivati prav na področju inkluzivne šolske kulture, torej na varno sprejemajoče in spodbudno šolsko okolje, v katerem bodo vsi člani enako cenjeni in bo temeljilo na kakovostni vzgoji in izobraževanju, ter o inkluzivni šolski politiki kot principu šolskega vodenja in tudi inkluzivni šolski praksi. Prav šolsko polje je tisti nosilec temeljnih prepričanj (posameznikov oz. družbe), ki so kot osnova za dosedanje prevladujočo kulturo vrednot. S svojo vlogo v družbi je zadostno odgovarjalo na negotovosti in relativno uspešno upravljalo s sistemskimi konflikt, izhajajočih iz odnosa med različnimi upravitelji (politik) šolskega okolja. Z zakonodajo (ZOUPP 2000) in vpeljevanjem postmodernih vrednot in s tem posledično inkluzije otrok s posebnimi potrebami v večinske šole, smo priča potrebi po spremembah temeljnih predpostavk in vrednot; predvsem le-teh, ki zadevajo konstitucijo stigmatizacije in družbeno razumevanje drugačnosti na eni strani ter sam potek vzgojno izobraževalnih procesov na drugi strani. Izhajajoč iz socioloških študij (Tricein Beyer v Rovšek 2010), lahko zapišemo, »da so možnosti za večje kratkoročne spremembe kulture relativno majhne, ker so spremembe vezane na visoko stopnjo negotovosti pred neznanimi, še nerazumljenimi in nepreverjenimi novostmi« (Rovšek 2010). Zato je bilo upravičeno pričakovati, da se bodo znotraj prevladujoče kulture v šolstvu ustvarile koalicije, ki bodo zavirale revitalizacijo obstoječega sistema vrednot, z namenom zaščititi preizkušene in »delujoče« oblike šolanja, učnih tehnologij in metod. (Rovšek 2010) To pomeni, da bo moralo za vpeljavo novega koncepta v šolah in širše priti do zadostnega

vpliva tistih dejavnikov, katerih ideološka podstat presega praktično raven ideologije sedanje šolske kulture in družbe nasploh.

Vendar je to le en vidik. »Bolj zaskrbljujoče je izginjanje tradicionalnih vrednot, kot sta solidarnost in nesebičnost (Rutar 2009), istočasno pa postmodernizem ponuja te iste vrednote, ki se zaradi lažnosti ne zmorejo ugnezditi v družbene procese. Tudi če solidarnost še ni popolnoma izginila, deluje v horizontalnih konturah človeških odnosov, torej med ljudmi podobnega ekonomskega, socialnega, etničnega... statusa za uspeh inkluzije pa je pomembnejša vertikalna linija, ki omogoča solidarnost med akterji različnih družbenih statusov in dostopnosti do družbenih virov. Inkluzija je tako lahko le utvara, ki zaradi svoje nemoči rojeva nove oblike prikritih izključenosti« (Allanin drugi... v Rovšek 2010).

Do podobnih zaključkov prihaja tudi Resman, ki pravi, da »popolnejše uresničevanje inkluzije zahteva spremembo vrednot družbe in šole, se zdi v današnjih šolskih pogojih nerealna uresničitev ideološko-političnega programa, ki to gibanje poganja. Realnejša je ugotovitev, da se sprejme inkluzija kot dolgoročni program, katerega uresničevanje se meri v desetletjih« (Resman 2003).

Za uspeh implementacije ciljev in načel inkluzije ter posledično za uspešno vključevanje otrok in mladostnikov v heterogeno družbeno okolje zelo pomembna kultura in njen vrednotni sistem družbe kot celote ter njenih parcialnih delov. Uresničevanje v resnici nikoli uresničenih načel je tako le prikrivanje šibkosti družbenih odnosov, ki zaradi svoje prirojene sebičnosti, strahu pred drugačnostjo, ksenofobnih občutkov, primitivne kapitalistične usmeritve v ekonomsko učinkovitost in dobiček, rojevajo nova nesorazmerja porazdelitve dobrin.